

64.

1946. január 17.

AZ ÁLLAMFORMÁRÓL¹

A) SAJTÓKÖZLEMÉNY

A demokratikus nagy pártok a közelmúltban tartott értekezleteiken egymás után szögezték le magukat a köztársasági államforma mellett úgy, hogy ebben a tekintetben semmi eltérés nincs.² Ugyancsak a pártközi értekezőlet is egyhangúan állást foglalt a köztársaság kikiáltása mellett. A köztársaság kikiáltása a Nemzetgyűlés első napjaiban megtörténik. A Nemzetgyűlés összehívásának még mindig nincs meg a végső terminusa, de nem kétséges, hogy még januárban megtörténik az összehívás.³ A *Kis Újság* munkatársának értesülése szerint most már, amikor az államforma kérdésében teljes megegyezés történt, a kormány elérkezettnek látja az időt arra, hogy hivatalos nyilatkozatot adjon ki az államformáról. A nyilatkozatot ma vagy holnap teszi meg Tildy Zoltán miniszterelnök, és a nyilatkozatban leszögezi, hogy a Nemzetgyűlés még január végén dönt az államforma kérdéséről, valamint részletesen megindokolja a köztársasági államforma mellett való állásfoglalást.⁴

Kis Újság, 1946. január 18. Kormánynyilatkozat az államforma kérdésében

B) TILDY ZOLTÁN NYILATKOZATA

A Magyar Nemzetgyűlés előreláthatólag még január végére letárgyalja az államforma kérdését és kikiáltja a köztársaságot. Az a szándékunk, hogy a köztársaságról szóló törvény deklarálja azokat az emberi szabadságjogokat, amelyeknek biztosítása nélkül egy nép demokratikus fejlődése elképzelhetetlen. Minthogy a koalícióban helyet foglaló pártok – a Nemzetgyűlés 98 százaléka – amelyek hasonló arányban képviselik az általános, szabad választásokon, titkosan leadott szavazatok többségét, már állást foglaltak a köztársasági megoldás mellett, így a döntés nem kétséges. Legfeljebb részletkérdésekről lehet vita, azonban ennek a valószínűségét is minimumra csökkentik az alkotmányreform minden problémáját felölelő pártközi tárgyalások. A parasztság és

¹ A pártközi értekezőletről jegyzőkönyvet nem találtunk. Az ülést eredetileg január 16-ra hívták össze, de 17-re halasztották. (*Világosság*, 1946. január 18.)

² Elsőként a Szociáldemokrata Párt vetette fel, 1945. augusztus 18–20. között tartott kongresszusán az államforma rendezésének kérdését. (*A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944–1948*. 106.) 1945. december 1-jén, a Tildy-kormány programjának vitája során Szeder Ferenc megerősítette, hogy a „Szociáldemokrata Párt a leghatározottabban a köztársasági államforma mellett foglal állást”. (*NÉ*, 65.) A Nemzeti Parasztpárt lapjában, a *Szabad Szóban* megjelent aláírás nélküli vezércikk nem tartotta szükségesnek, hogy külön deklarációt tegyenek közzé, mert a korábbi parlamenti beszédekben, karácsonyi és újévet köszöntő cikkekben a párt vezetői már állást foglaltak a köztársasági államforma mellett. (*Szabad Szó*, 1945. január 13.) A Független Kisgazdapárt megosztott volt az államforma kérdésében. A Sulyok Dezső és Vásáry István által vezetett, a királyság intézményével szimpatizáló csoport azt javasolta, hogy a békekötés után népszavazás döntsön a kérdésben. A párt képviselőcsoportja azonban, a 1946. január 8–10-én tartott értekezleten, Nagy Ferenc meggyőző beszédét követően, egységesen foglalt állást az alkotmányreform és a köztársasági államforma mellett. (*Igazság*, 1946. január 19.) A nagyválasztmány január 23-án jóváhagyta a képviselőcsoport döntéseit. (*Kis Újság*, 1946. január 25.) Az MKP nagy-budapesti pártértekezlete 1946. január 5–6-án határozatban követelte, hogy a Nemzetgyűlés januári ülésén hozzon törvényt Magyarország új államformájáról, a köztársaságról. (*PIL BB Arch. 39. f. 1. ő. e. 35. l.*)

³ Lásd 63. ülés 7. jegyzet.

⁴ Lásd B-dokumentum.

munkásság, s a dolgozó értelmiség pártjainak szövetsége, amely megszüntette a magyar életre nehezedő nagybirtokrendszert, és azóta a legsúlyosabb kérdések eredményes intézésével igazolta létjogosultságát és elszánt akaratát, hogy lebontja a magyar életnek a múltból itt maradt egészségtelen csökevényeit, az államforma és az alkotmányreform dolgában is egyeztetni tudja a különféle érdekeket, és meggyőződésem szerint mindenki számára megnyugtató megoldásokat talál. Könnyítette helyzetünket, hogy az alapkérdésben nem volt vita közöttünk.

Magyarország királyságának majdnem ezer esztendősi intézményét cseréli fel most a köztársasági államformával. A királyság intézménye mélyen beágyazódott a magyar nép gondolatvilágába és politikai eszmekörébe, azonban 1526 óta, amikor a nemzeti királyság korszaka végleg lezárult, és a Habsburg-dinasztia Magyarország sorsát összekötötte Ausztria ügyeivel, önálló külpolitikánkat megszüntette, belpolitikánkban pedig elkezdődött a különleges dinasztikus és osztrák érdekek erőltetése, a nemzet nagy többsége szinte szakadatlanul ellenzékben volt, nem a királyság intézményével, hanem az idegen királyokkal és szándékaikkal szemben. Külpolitikai értelemben a Habsburg-kapcsolat kötötte Magyarország sorsát a nagynémet vonalhoz, s ennek a kapcsolatnak következménye volt, hogy előbb magának a királyi háznak döntése, 1941-ben pedig az egykori udvar körül kiépült arisztokratikus és középnemesi jellegű vezető réteg a politikailag még nagymértékben jogfosztott népi tömegek akarata ellenére belesodorta Magyarországot a világháborúba. Belpolitikailag Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos két nagy szabadságharca mellett a nemzeti felkelések egész sorozata tanúskodik róla, hogy a nép szabadulni szeretett volna a Habsburg-kapcsolatoktól. Rákóczi és Kossuth a szabadságharcban a trónfosztásig jutott el, s 1849-ben a Kossuth kezdeményezésére Debrecenben hozott magyar függetlenségi nyilatkozat tulajdonképpen alapokmánya a magyar köztársasági fejlődésnek. Az 1848–49-es forradalmi nemzetgyűlés a nép tömegeire támaszkodva, pusztán az arisztokráciával és a nagypapság többségével szemben, kimondta a szakítást az uralkodóházzal, törvénybe iktatta a magyar nemzet függetlenségét és szabadságjogait, és ugyanakkor Kossuth Lajost kormányzó elnökké választotta.

A kormányzó elnököt a legszélesebb körű köztársasági elnöki hatáskörrel ruházták fel. Magyarország ma, amikor a köztársasági államforma törvénybe iktatásával és modern alkotmányreformmal megteremti az egészséges demokratikus fejlődésének alapjait, egyidejűleg az 1848–49-es szabadságharcnak és Kossuth Lajos politikai eszmekörének hagyományaiba, az 1849-es köztársasági irányú fejlődésbe kapcsolódik. A habsburgi királyság négyszáz esztendeje egyet jelentett a szegényparasztság és munkásság gazdasági, politikai és kulturális elnyomatásával. A Magyar Köztársaság fogja meghozni a széles népi tömegek teljes politikai, társadalmi és gazdasági felszabadítását.

Az államformáról nem népszavazás, hanem a Nemzetgyűlés dönt. Ez megfelel a magyar történelmi hagyományoknak. 1222 óta, amikor a magyar történet első írott alkotmánylevele megszületett, a nemzet minden ügyéről az országgyűlés döntött. Az országgyűlés kezdetben csak a „politikai nemzetet”, a kiváltságos nemességet képviselte, később azonban bekapcsolódott ide a városok és vármegyék képviselői, a modern korban pedig a magyar országgyűlés népképviselői irányban fejlődött. E fejlődés az 1945-ös választáson érkezett el eddig megállapítható legmagasabb fokára, amikor 20 éves kortól az ország minden polgára – férfiak és nők – szabadon és titkosan kifejezhetette politikai akaratát. A ma együtt ülő Magyar Nemzetgyűlés valóban és vitathatatlanul a nemzet akaratát képviseli és történelmi hagyományaink szerint jogosult dönteni az országot érintő bármely kérdésben, tehát az államforma dolgában is. Ezt különben már a felhatalmazási törvény⁵ is megállapítja.⁶

⁵ Lásd 59. ülés 2. jegyzet.

⁶ A nyilatkozat megjelent más lapokban is. A *Szabadság* 1946. január 20-i számában a fentiekén kívül a nyilatkozatnak

Szabad Nép, 1946. január 19. A Magyar Nemzetgyűlés januárban kikiáltja a köztársaságot. Tildy miniszterelnök nyilatkozata az államformáról

66.

1946. január 24.

A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK SZEMÉLYÉRŐL⁷

SAJTÓKÖZLEMÉNY

Varannai Aurél, a Reuter Iroda tudósítója jelenti:

A csütörtökön tartott pártközi értekezleten a pártok többsége úgy határozott, hogy Tildy Zoltán miniszterelnököt választják meg a Magyar Köztársaság elnökévé.⁸ Tildy, a Kisgazdapárt vezetője, miniszterelnökké történt kinevezése óta az összes pártok bizalmát bírja. Tildy józan személye a jelenlegi koalíció biztosítója. Tildy a harmadik Magyar Köztársaság elnöke lesz. Az első köztársaságot 1848-ban kiáltották ki, annak elnöke Kossuth Lajos volt.⁹ Másodízben 1919-ben volt Magyarországon köztársaság Károlyi Mihály elnökségével.¹⁰ (MTI)

Szabad Szó, 1946. január 27. Londoni jelentés Tildy jelöléséről

69.

1946. február 6.

A Nemzetgyűlés elnökének személyéről, a Nemzetgyűlés bizottságainak személyi összetételéről, a Nemzetgyűlés munkarendjéről, és az új törvényjavaslatokról¹¹

még egy bekezdése olvasható: „A köztársasági elnök személyéről megindultak a megbeszélések, döntésről azonban még korai volna beszélni. A törekvések szemmel láthatóan arra irányulnak, hogy ebben a kérdésben is minimálisra csökkentsék a súrlódási felületeket a pártok között.”

⁷ A pártközi értekezletről jegyzőkönyvet nem találtunk.

⁸ A Reuter hírszolgálati iroda jelentését, amely szerint eldöntött tény, hogy Tildy Zoltán lesz a köztársasági elnök, aznap, január 26-án a rádióban többször is beolvasták és ugyanezt közölték a másnapi lapok. (Rácz Erzsébet: *Feljegyzések a vihar kapujában. Emlékezés Tildy Zoltánra*. Bp., Ráday Gyűjtemény, 1995. 20.) Határozat azonban még nem született, mert a Kisgazdapárt képviselőcsoportja csak január 29-én döntött arról, hogy Tildy Zoltánt jelöli köztársasági elnöknek. (*Kis Újság*, 1946. január 31.)

⁹ 1849-ben csak a Habsburg-ház trónfosztásáról határoztak, az államformáról nem, Kossuth Lajos kormányzóelnök volt.

¹⁰ Károlyi Mihályt 1919. január 11-én választották ideiglenes köztársasági elnökké. A Tanácsköztársaság kikiáltásáig töltötte be ezt a tisztséget. 1946 januárjában az előzetes tárgyalások során az ő neve is felmerült a lehetséges köztársasági elnökjelöltek között. Különösen a Szociáldemokrata Párton belül sokan értettek egyet Peyer Károllyal, aki szerint: „Nagy hiba volna, ha a Szociáldemokrata Párt, amely magát tekinti az októberi forradalom utódjának, nem állítana jelöltet.” Peyer határozottan kiállt Károlyi jelölése mellett, méltatva érdemeit: „Ő volt az, aki megcsinálta a földreformot saját földjével és 25 éven át gerinces magatartást tanúsított. Nekem is voltak vele ellentéteim, de ez nem jelenti azt, hogy Károlyi is ne revideálhatná egyik vagy másik kérdésben álláspontját. Tartozunk Károlynak azzal és főleg októbernek, hogy őt jelöljük, és mellette foglaljunk állást.” (*PIL 283. f. 8/1. ő. e. 3. l.*) Végül is az MKP és az SZDP összekötő bizottsága január 25-én megállapodott abban, hogy ha a Kisgazdapárt Tildyt jelöli, akkor a két munkáspárt támogatja Tildy megválasztását. „Amennyiben a Kisgazdapárt Nagy Ferencet jelöli, akkor a munkáspártok követelik a nyílt szavazást.” (*PIL 283. f. 10/172. ő. e. 2. l.*) Lásd 67. ülés 3. jegyzet.

¹¹ A pártközi értekezletről jegyzőkönyvet nem találtunk.

SAJTÓKÖZLEMÉNY

Ma reggel 9-kor pártközi konferencia kezdődött a Miniszterelnökségen, melyen a pártok vezetői a holnapi parlamenti ülésen követendő tárgyalási rendet határozzák meg. A pártközi konferencia megállapodik a Nemzetgyűlés elnökének személyében¹² is, és foglalkozik a kormányprogramnak a holnapi ülésen történő bejelentésével és a miniszterelnök bemutatkozásával,¹³ végül letárgyalja Ries István igazságügy-miniszter által benyújtandó két törvényjavaslatot. Az egyik a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szól,¹⁴ a másikban Károlyi Mihálynak, a Magyar Népköztársaság volt elnökének érdemeit örökítik meg.

Az utóbbi javaslat két részből áll. Az első részben Magyarország Nemzetgyűlése Károlyi Mihálynak, a Magyar Népköztársaság volt elnökének érdemeit a magyar nép soha el nem múló hálája jeléül törvénybe iktatja.

A javaslat kimondja, hogy azokat a politikai ítéleteket, amelyeket a reakció idejében méltatlanul hoztak Károlyi Mihály ellen, úgy tekintik, mintha meg se hozták volna, és a Magyar Köztársaság ezen ítéletek által okozott sérelmeket úgy igyekszik jóvátenni, hogy Károlyi Mihálynak visszajuttatja vagyónát.

Mivel Károlyi Mihály önzetlenségével ellenkeznek a földreform minden csorbítása, így Károlyi Mihály birtokaira is vonatkozik a földreform, azonban Károlyi Mihály elévülhetetlen érdemeinek méltánylásaként, a Nemzetgyűlés mentesít részére egy bizonyos birtokrészt.¹⁵

A Nemzetgyűlés legközelebbi ülését csütörtökön délelőtt 11 órakor tartja, amelynek napirendjén az elnökválasztás, a bizottsági tagok megválasztása és végül Nagy Ferenc bemutatkozása szerepel. A Nemzetgyűlés közfelkiáltással Varga Bélát választja meg a Ház elnökének.

Világosság, 1946. február 7. A Nemzetgyűlés elégtételt ad Károlyi Mihálynak

¹² A Nemzetgyűlés elnöke a pártközi megállapodásoknak megfelelően Varga Béla lett.

¹³ Rákosi 1946. február 7-én részletes beszámolót tartott az MKP Parlamenti Frakciójának arról, hogyan készült a miniszterelnök bemutatkozó beszéde: „Nagy Ferenc beszédét előzőleg pontról pontra megtárgyaltuk. Észrevehettük az elvtársak, hogy beszéde kicsit kényszeredett volt. Érezte, hogy tervein mi keresztülláttunk, és amiket ők kifundáltak, azt a Kommunista Párt keresztülhúzza, sőt egy csomó olyan dolgot mondatott vele, amit ő jószántából nem mondott volna. Pl. itt van az amerikaiakkal szemben támasztott követelése. Mi holnap azt fogjuk mondani, hogy nagyon örülünk, hogy erre rájöttek, mert amikor Révai elvtárs ugyanezt mondta, akkor egy hang a kiscgazdától azt kiabálta, hogy jó helyen van. És minden vonalon ezt fogjuk csinálni, annál is inkább, mert a proli azt fogja mondani különben, hogy a kommunisták vagy nem tudják, vagy nem akarják ígéreteiket betartani, és hátat fordít nekünk. Nagy Ferenc bele akarta venni beszédébe, hogy a kapitalisták legyenek nyugodtak, nem lesz tovább államosítás, holott a Függetlenségi Front nyilatkozatában benne van, hogy a föld mélyének kincseit államosítani kell. Ezt persze kihagyattuk. Holnap Oczel elvtárs szóba fogja hozni a Függetlenségi Frontnak ezt a nyilatkozatát. Szóval élesebb hangot ütünk meg... A miniszterelnöknek az a követelése, hogy csináljanak végre büdzsét, természetesen kommunista követelésre került bele a beszédébe, ugyancsak az is, hogy nem napokra, hanem tervszerűen fogunk dolgozni.” (MOL XVIII-7 (2. d.) VI/1/a)

¹⁴ Lásd 71., 72., 74. ülés.

¹⁵ A Nemzetgyűlés 1946. február 14-én elfogadta a Károlyi Mihály érdemeinek törvénybeiktatásáról szóló törvényjavaslatot, amelyet a szociáldemokrata Faragó László terjesztett elő. (NÉ, 569–601.). Az 1946: II. tc. elvileg kimondta vagyona visszaadását „az államháztartás helyzetéhez képest”, melynek értelmében visszakapta Egyetem utcai palotáját és az ellenállási mozgalomban részt vett földbirtokosoknak – a földreformtörvény szerint járó – 300 holdat. Károlyi Mihály ez utóbbit sem vette igénybe, csupán bizonyos kártérítést kapott. (MT 1946. 12–13., továbbá Hajdú Tibor: *Károlyi Mihály*. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1978. 498–499.)